

TÜRKİYE'DE CEVİZ TARIMINI GELİŞTİRMEK İÇİN NELER YAPMALIYIZ?

Nurettin KAŞKA¹

ÖZET

Son yıllarda ülkelere göre ceviz üretiminde önemli artışlar olmamıştır. Bunun gibi üretimde de önemli artışlar yoktur. Türkiye'de aşırı ceviz çöğürü satımı fazla olduğu halde ağaç sayılarının değişmediği görülmektedir. Bunun nedeni dikilen çöğür ve fidanların tutmamasıdır. Dünyada ABD ve Şili gibi ülkelerde büyük bahçeler olduğu halde Türkiye'de büyük bahçeler son birkaç yılda kurulmaya başlamıştır. Dünya'da ceviz üretiminde Çin ve ABD dışında önemli değişikliklere rastlanmamaktadır.

Ülkemizde ceviz üreten bölgelerle daha yakından ilgilenilmelidir. Apomiksis, Seleksiyon, Yabancı çeşitler, melezleme ıslahı, muhafaza gibi konulara gereken önem verilmelidir.

SUMMARY

WHAT WE CAN DO TO DEVELOP WALNUT CULTIVATION IN TURKEY

There is not much change in walnut production in the world. Similar situation can be seen in walnut area. In Turkey selling of grafted tree and seedlings is in high numbers but area is not increased accordingly. The reason is the low numbers in plant-take. There are quite a big walnut orchards in USA and Chile while there are not such orchards in Turkey. However, recently some large walnut orchards are being established.

Noticeable changes in production and area can not be seen in the other countries as well except USA and China .Special care should be taken to our walnut areas. Newly selected varieties with good characteristics should be planted. Apomixis, foreign and locally selected varieties, storage of nuts are some of the important subjects for Turkey.

ÜRETİM

Dünya'da başlıca ceviz üreticisi ülkeler başta Çin olmak üzere, ABD, İran ve Türkiye'dir (Şekil 1). Çin'in üretimi 252-415 bin ton,

ABD'nin üretimi 216-296 bin tondur. İran ve Türkiye'nin ceviz üretimi ise sırasıyla 130-178 ve 116-130 bin tondur. Ukrayna'nın 40-60 bin ton üretimine karşın Hindistan, Fransa ve İspanya'da üretim düşüktür.

¹Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi

VERİMLER

Dekar başına kg olarak ceviz veriminde Ukrayna (243-568 kg), ABD (277-335 kg), İspanya (278-281 kg, İran (230-272 kg) Türkiye (188-197 kg) ve Çin (144-224 kg) gelmektedir (Şekil 2). Genelde ağaç başına ve dolayısıyla dekar başına verimler hemen bütün ülkelerde düşüktür.

KABUKLU CEVİZ DIŞ ALIM VE SATIMI

Değişik ülkelerin kabuklu ceviz dış satımları 60-85 bin ton ve dış alımları 80-100 bin ton arasında değişmekte ve yavaş ta olsa her yıl bir miktar artmaktadır (Şekil 3). İç ceviz dış satım ve alımları, sırasıyla, 80-90 bin ton ve 50-80 bin ton dolayındadır (Şekil 4). Bu arada kabuklu ceviz dış satımında üretimleri az olan ülkeler de ön plana çıkmış durumdadır (Şekil 5). Kabuklu ceviz dış alımında İspanya (21-28 bin ton), İtalya (10-14 bin ton), Almanya (10-12 bin ton), Meksika (7-10 bin ton), Hollanda (3-4 bin ton) ön sıralarda gelmektedir (Şekil 5). Dünya ceviz üretiminde ön sıralarda gelmesine karşın Türkiye'nin, 2-5 bin tonluk bir dış alım yapması ilginçtir. Bunun gibi ceviz üreticisi olmadığı halde 7-10 bin tonluk bir dış alım yaparak, 13-23 bin tonluk dış satım yapan Meksika'nın durumu da ilginçtir. Bu verilere göre Meksika re-export yapmaktadır.

İÇ CEVİZ DIŞ ALIM VE SATIMI

Ülkelere ve yıllara göre iç ceviz dış satımı ve alımı da ilginçtir. Bu konuda 90-900 tonluk bir dış satımla Yunanistan, 500-850 tonla Slovakya, 300-760 tonla Almanya, 300-450 tonla İspanya, 320 tonla İran, 250-400 tonla Türkiye gelmektedir (Şekil 7). Ceviz içi dış alımında 650-1100 tonla Brezilya, 550-870 tonla Portekiz, 750-900 tonla Macaristan ön sırada yer almaktadır. Dünyada en çok ceviz üreten Çin'de 650 ton dolayında iç ceviz dış alımı yapmaktadır (Şekil 8).

TÜRKİYE'DE CEVİZ AĞAÇLARI SAYILARI

Ülkemizdeki illere göre ceviz ağaçları sayılarına göz attığımızda ön sıralarda Van ve K.Maraş, Bursa, Bitlis, Artvin ve Aydın'ın geldiğini görüyoruz (Şekil 9). En fazla ceviz üreten illerimiz arasında 1998 yılında yaklaşık 4500 tonla Bitlis ve Bursa gelmekte bunları yaklaşık 4000 tonla Van, 3800 tonla K.Maraş izlemektedir. Isparta, İzmir ve Aydın giderek azalan ve fakat ülkemize göre önemli üretimlere sahiptirler (Şekil 10).

TÜRKİYE'DE CEVİZ VERİMİ

İllere göre ağaç başına verimler 1998 de 52.9 kg ile Isparta'da olup bunu 23-29 kg'la K. Maraş, Bursa, Bitlis ve İzmir izlemiştir. 2002 yılında Isparta yine ön sırayı almış ve bunu 17.4-26.7 kg ile öteki iller izlemiştir. Bu değerlere göre Türkiye'nin ağaç başına verimleri genellikle düşüktür (Çizelge 1).

FİDANCILIK VE BAHÇE KURMA

Türkiye'de ceviz fidanları aşılı ve aşısız olarak çıplak köklü ve tüylü olarak satılmaktadır. Fidanlar kışları pek soğuk geçmeyen yerlerde sonbahar ve kış, kışları soğuk geçen yerlerde ilkbaharda dikilmektedir. Tüplü fidanların dikim periyotları öteki dikim zamanlarına göre daha geniştir. Özellikle kışları soğuk geçen yerlerde çıplak köklü fidanların dikimlerine, dikim zamanlarına özen gösterilmemesi fidanlarda tutum oranını düşürmektedir. Çıplak köklü fidanlarla yapılan dikimlerde de, su düzeninin kurulmaması nedeniyle, kuruma oranları fazla olmaktadır. Bu nedenlerle tüplü fidan dikimine daha çok özen gösterilmelidir.

Cevizlerde tek çeşitle bahçe kurma *homogamy* gösteren yani erkek ve dişi çiçekleri aynı periyotta açan çeşitlerle mümkündür. Gerek *protandrous* (erkek çiçeklerin dişilerden önce açması) gerek *protogynous* (dişi çiçeklerin erkek çiçeklerden önce açması) çeşitlerle bahçe kurulduğunda mutlaka tozlayıcı çeşitlere gereksinim vardır. Tozlayıcı çeşit kaliteli ise bir sıra esas çeşit bir sıra tozlayıcı çeşit dikilebilir. Kali-

tesiz tozlayıcı çeşitler, bahçeye, esas çeşidin 8 ağacına 1 tozlayıcı gelecek şekilde dikilebilirler. Ülkemizde cevizlerdeki ürün düşüklüğünün nedenlerinden birisi ceviz bahçelerinde uygun tozlayıcıların olmamasıdır.

APOMİKSİS

Apomiksiz döllene olmadan meyve bağlamazdır. Cevizlerde bu olay çok nadirdir. Ülkemizde Kaman cevizlerinin apomiktik olduğu iddia edilmekteyse de bu konuda moleküler biyoloji yöntemleriyle yapılan araştırmalar bunun doğru olmadığını göstermiştir (S.Kafkas ile özel görüşme). Bunlara göre apomiktik olduğu iddia edilen tohumlarla yetiştirilen çöğürlerin aşısız olarak dikilmeleri yanlıştır. Böyle ağaçların meyveleri ana ağacın meyvelerine benzemediği gibi bunların meyveye yatması da geçtir. Türkiye’de cevizlerde ürün düşüklüğünün bir nedeni de budur.

SELEKSİYONLAR

Ülkemizde cevizlerde seleksiyon çalışmaları çok yoğundur. Kuşkusuz değişik yörelerimizde çöğürden yetişmiş cevizler arasında özellikleri bakımından üstün düzeyde olan cevizlerin bulunup çıkarılması önemlidir. Ancak seçilen tiplerin, bugüne kadar seçilenlerden daha üstün karakterli olmaları ve en iyi olarak belirlenen tiplerin belirli bir merkezde toplanmaları gerekir. Seçilen ağaçların geç yapraklanması antraknoza dayanıklı olması ve yan dallarda meyve verme oranının yüksek olması aranan en önemli özellikler arasındadır. Bu arada Ege ve Dörtöl bölgesinde yetişen çeşitlere de önem verilmelidir.

YABANCI ÇEŞİTLER

Chandler, Hartley, Pedro, Payne, Franquette gibi bazı Amerikan ve Avrupa çeşitleri de ülkemizde yetiştirilmeye ve bu çeşitler ülkenin değişik yörelerine dağılmaya başlamıştır. ABD kökenli cevizler daha çok kışları çok soğuk olmayan bölgelerimize uygundur. Bunların soğuklama gereksinimi bizim çeşitlerimize göre

kısadır. Franquette, Fernor ve Fernet gibi çeşitler kışları soğuk geçen yerlere uygundur. Bizim seleksiyonda bulunan çeşitlerimizin çoğu uzun soğuklamalı olup kışları soğuk geçen ve uzun süren yörelerimize uygundur. Dikimlerde değişik çeşitlerin bu özellikleri göz önüne alınmalıdır.

MELEZLEME ÇALIŞMALARI

Üstün özellikli çeşitlerin birbiriyle melezleme çalışmaları ülkemizin değişik yerlerinde başlamıştır. Bu çalışmalarda özellikle geç yapraklanan, yan dallarda meyve verme oranı yüksek, antraknoza dayanıklı, kışları pek soğuk olmayan bölgelere uygun, iri ve bol meyveli, iç kurdu yapmayan, beyaz içli çeşitlerin eldesi ön planda tutulmalıdır. Çeşitli araştırma kuruluşları birbirlerinden çiçek tozu alışverişinde işbirliği içinde olmalıdırlar.

MUHAFAZA ÇALIŞMALARI

Ceviz içi sıcak koşullarda acılaşıma ve renk koyulaşması gösterme eğilimindedir. Oysa gerek kabuklu gerek içli cevizler olumlu özelliklerini soğuk koşullarda muhafaza edebilmektedir. Bu nedenle ceviz muhafazasının soğutmalı depolarda yapılması halinde bunlar acılaşıma ve renk koyulaşması göstermeden 1-2 yıl muhafaza edilebilmektedirler. Ülkemizde ceviz tüketimi yaz aylarında da fazla olduğundan bu husus önemlidir.

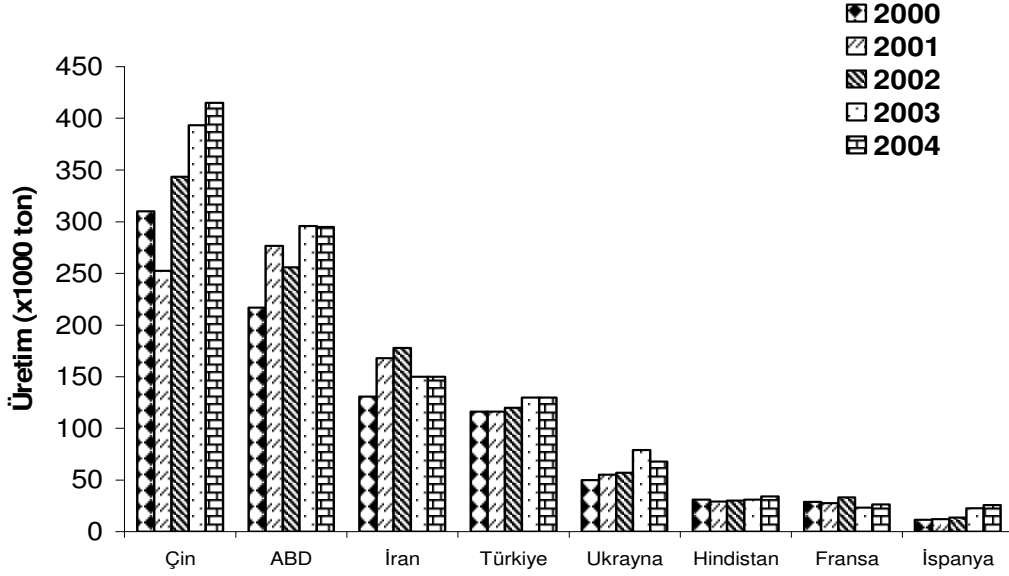
Öneriler:

- Seleksiyon ıslahında “iyi bir cevizde bulunması gereken özelliklere” dikkat edilmelidir.
- Melezleme ıslahı: Geç yapraklanan, antraknoz’a dayanıklı, beyaz içli, ince kabuklu, iç kurtsuz tiplerle yapılmalıdır.
- Bu melezlemelerde üstün özellikli yerli ve yabancı çeşitler ele alınmalıdır.
- Ceviz deriminde sarsma makineleri denenmelidir.
- Toplanan cevizlerde kavlatma, makineyle yapılmalıdır.
- Kurutmanın, kurutma makineleriyle yapılması denenmelidir.
- Fidanlıklarda kalem damızlıkları kurulmalıdır.

-Kışı sert geçen yerlerde ilkbahar dikimi yapılmalıdır.
-Kışı yumuşak geçen yerlerde sonbaharda tüplü, kışın çıplak köklü fidanlar dikilebilir.

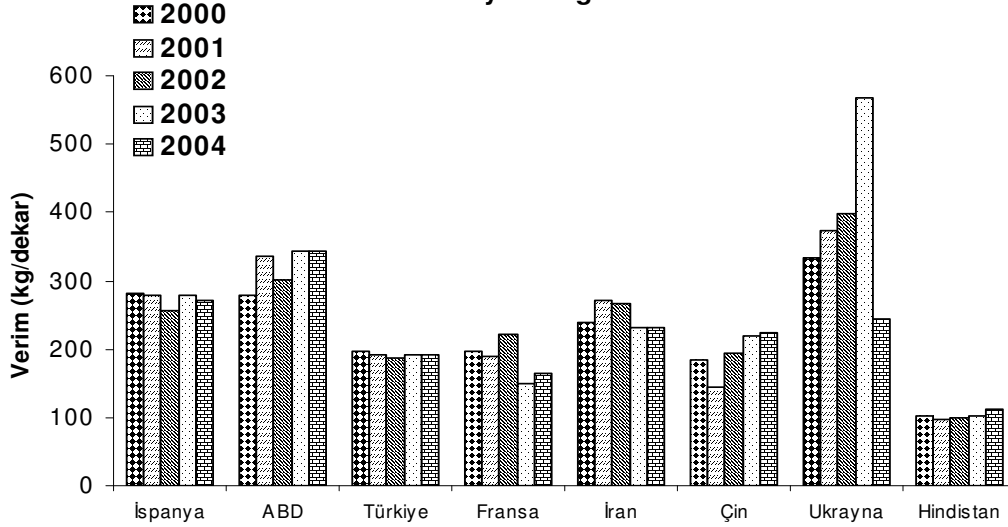
-Kabuklu ve iç ceviz üzerinde muhafaza çalışmaları geliştirilmelidir.
-Tozlayıcı çeşit ve aşılı- tüplü fidan yetiştiriciliğine önem verilmelidir. Modern çoğaltma teknikleri kullanılmalıdır.

Ülkelere ve yıllara göre ceviz üretimi



Şekil 1

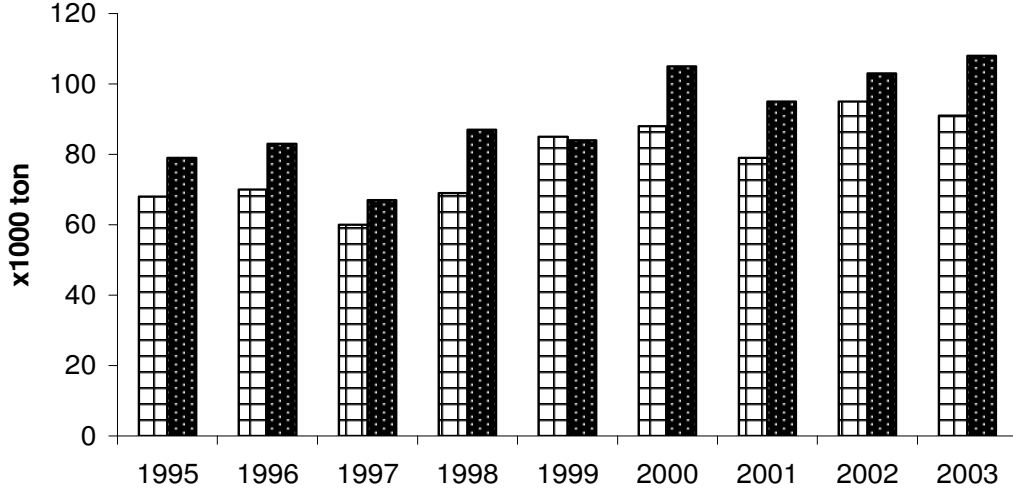
Ülkelere ve yıllara göre ceviz verimleri



Şekil 2.

**Yıllara göre dünya kabuklu ceviz
dış alım ve dış satımları**

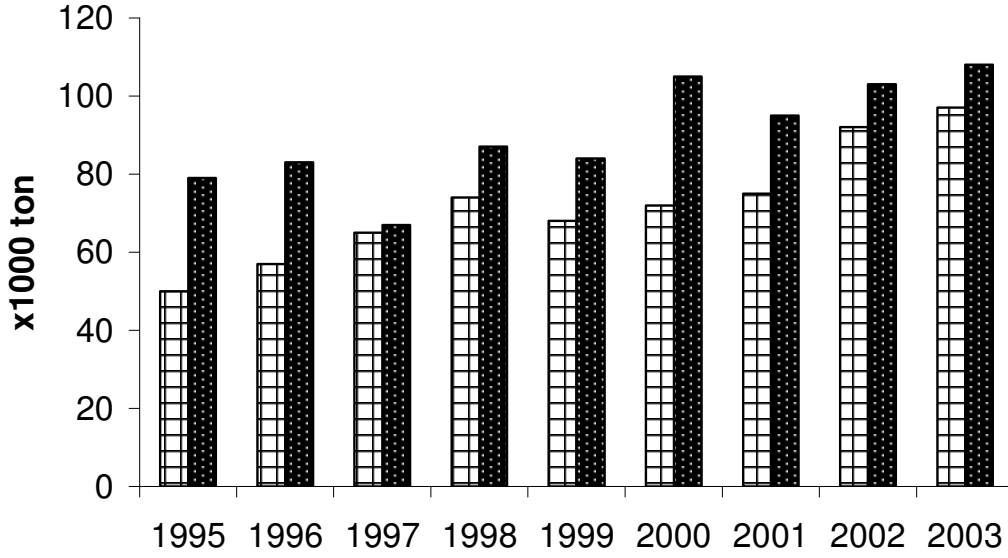
□ Dış alım
■ Dış satım



Şekil 3

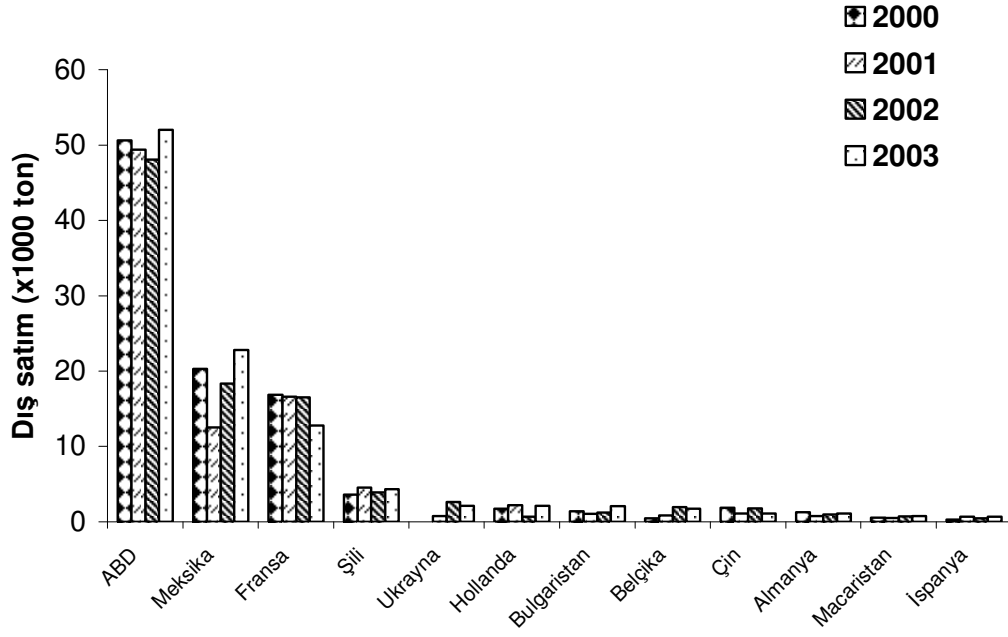
**Yıllara göre dünya iç ceviz
dış alım ve dış satımları**

□ Dış alım
■ Dış satım



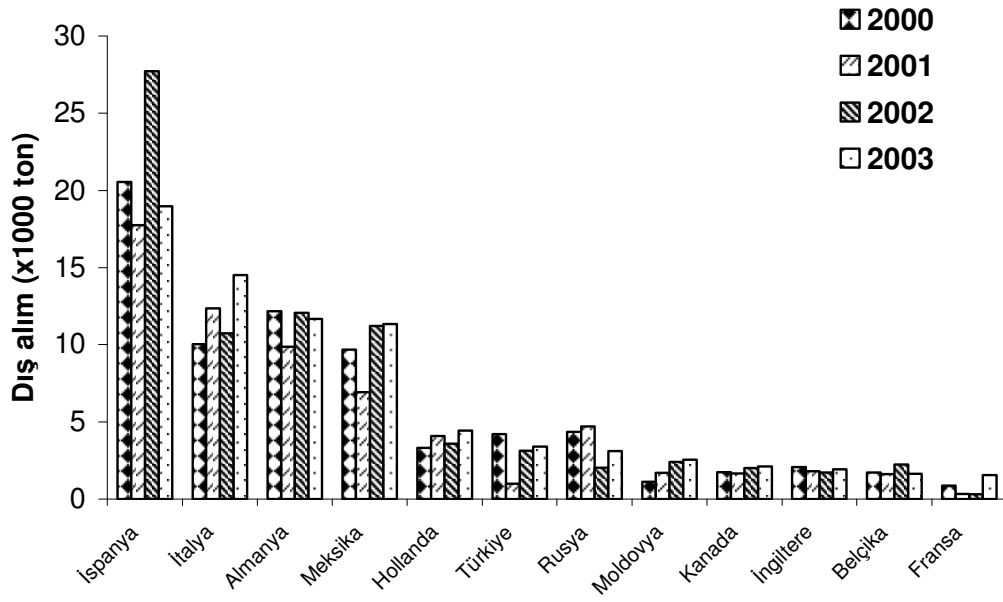
Şekil 4

Ülkelere ve yıllara göre kabuklu ceviz dış satımı



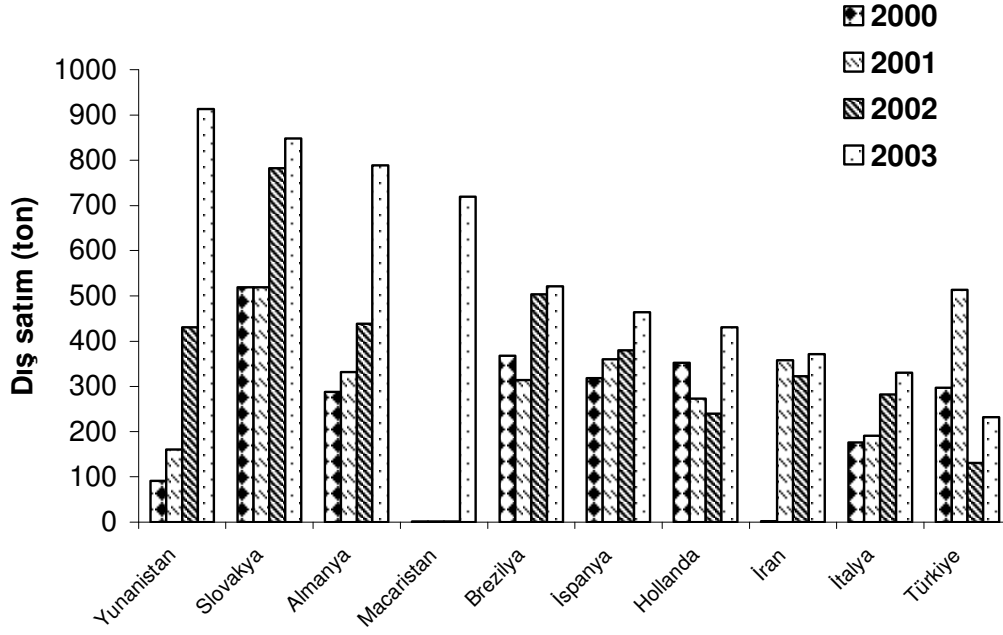
Şekil 5

Ülkelere ve yıllara göre kabuklu ceviz dış alımı



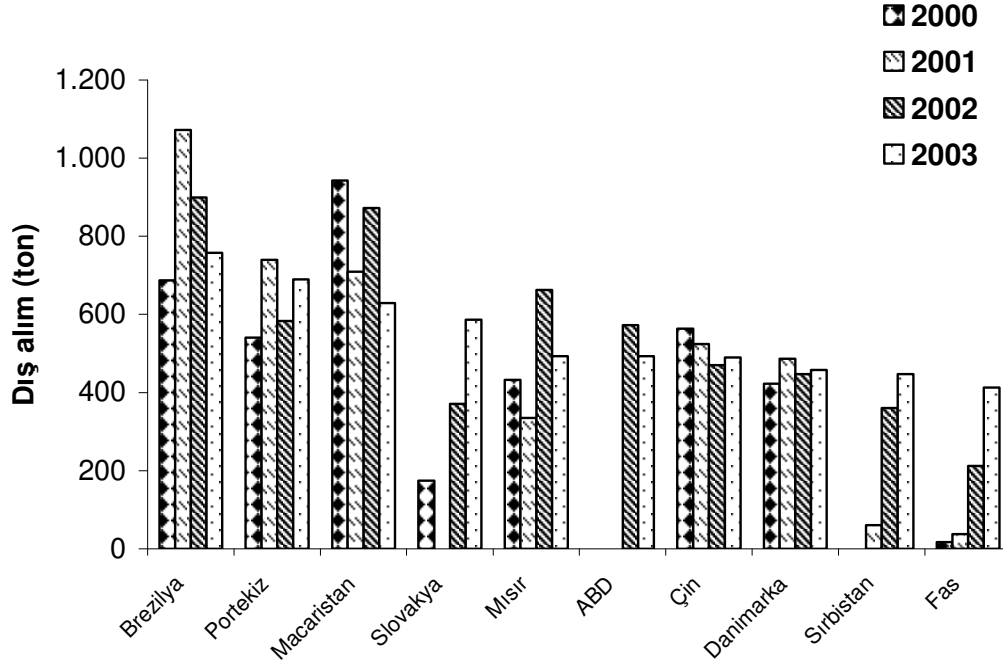
Şekil 6

Ülkelere ve yıllara göre iç ceviz dış satımı

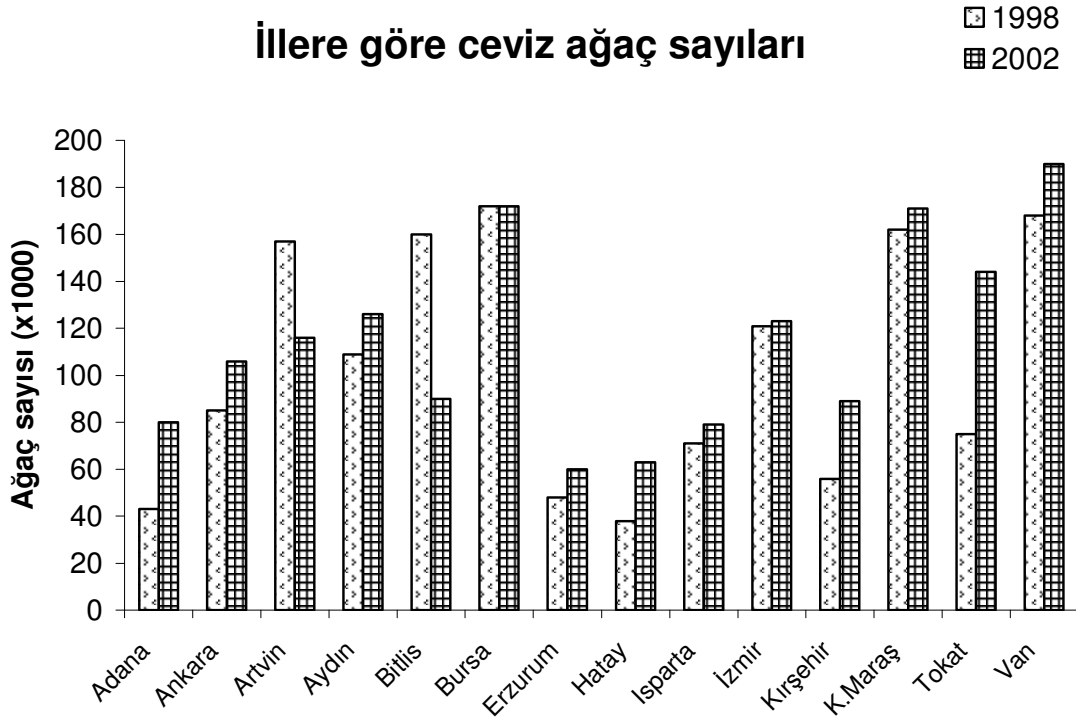


Şekil 7

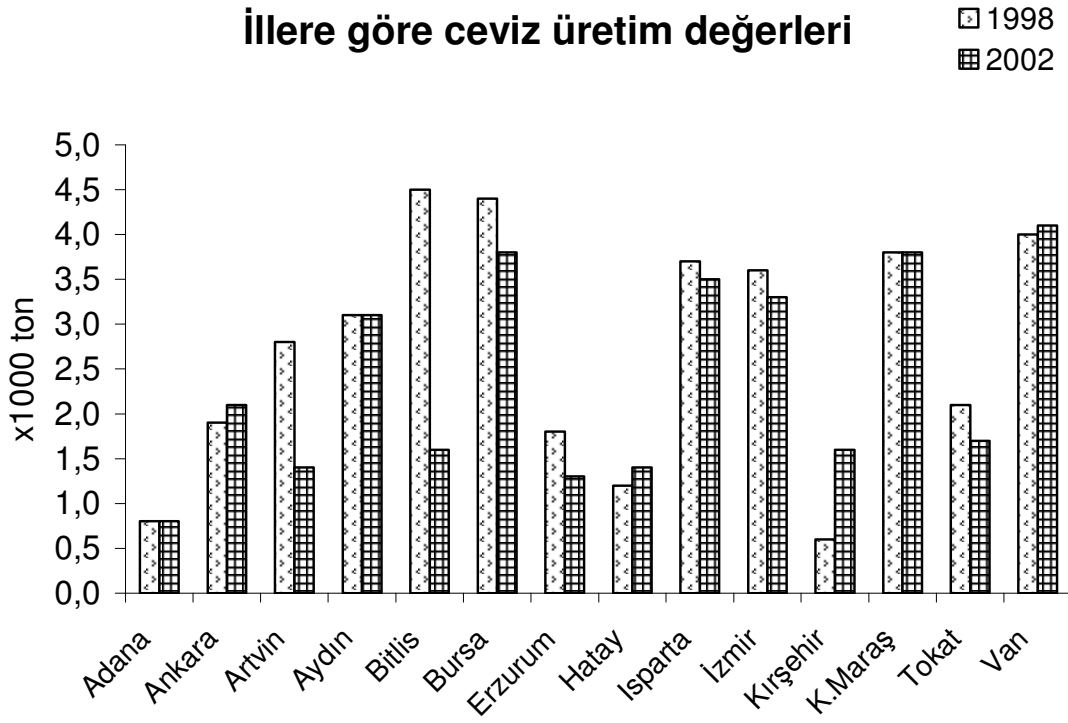
Ülkelere ve yıllara göre iç ceviz dış alımı



Şekil 8



Şekil 9



Şekil 10.